

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-5>

УДК 339.9

БАГАТОВИМІРНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНИХ СТРАТЕГІЙ ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

MULTI-DIMENSIONAL EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF INTERNATIONAL STRATEGIES FOR POST-WAR ECONOMIC RECOVERY

Колодко Наталія Сергіївна

аспірантка,

Державний торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3133-7020>**Kolodko Nataliia**

State University of Trade and Economics

Статтю присвячено дослідженню ефективності міжнародних стратегій повоєнного економічного відновлення. Проведено багатовимірний аналіз світового досвіду, що ґрунтується на п'яти ключових вимірах – макроекономічна стабілізація, структурна трансформація, соціальні наслідки, зовнішня інтеграція та інституційний вплив, контекстно-специфічні цілі. Вивчення досвіду країн щодо економічного відновлення здійснено з використанням кластеризації країн в першу чергу за характером конфлікту (внутрішньодержавний або міждержавний), в результаті чого розглянуто досвід економічного відновлення після великих міждержавних воєн, після внутрішніх та етнічних конфліктів, а також в умовах «заморожених» конфліктів. Визначено ключові характеристики кожної зі стратегій та оцінено їх застосовність до України.

Ключові слова: економічне відновлення, міжнародні стратегії, повоєнне відновлення, постконфліктне відновлення.

The article is devoted to a multi-dimensional evaluation of the effectiveness of international strategies for post-war economic recovery based on a systematic comparative approach. A context-sensitive methodology is proposed that allows the assessment of strategies across five key dimensions: macroeconomic stabilization, structural transformation, social consequences, external integration and institutional influence, and context-specific goals. The study of countries' experiences with economic recovery was carried out using clusterisation by the type of conflict. The clusters were divided into three groups: recovery after major interstate wars (the Marshall Plan and the experience of leading European states), after internal and ethnic conflicts (Croatia, Bosnia and Herzegovina, Rwanda), and under conditions of "frozen" conflicts (Georgia, Moldova). Based on a comprehensive comparative analysis conducted using the methodology developed in the first section, it is empirically confirmed that no universal strategy of economic recovery exists. The strategic architecture, intervention priorities, and policy instruments directly correlate with the nature and scale of the crisis. The Marshall Plan demonstrates the primacy of macroeconomic stabilization and reindustrialization through financing using grants and the creation of supranational institutions. In contrast, the experience of countries recovering from internal conflicts highlights institutional peacebuilding, social consolidation, and external political integration, particularly EU accession. The examples of states with "frozen" conflicts illustrate strategies which focus on strengthening internal resilience and implementing large-scale reforms aimed at attracting investment despite the permanent threat of escalation of conflicts. The findings have practical significance for shaping Ukraine's national post-war recovery strategy, which must integrate international lessons while reflecting the country's unique challenges and developing its own example to be studied later-on.

Keywords: economic recovery, international strategies, post-war recovery, post-conflict reconstruction.

Постановка проблеми. Повоєнний період для кожної країни є складним та критичним, оскільки від успішності подолання наслідків збройного конфлікту залежить траєкторія її

довгострокового розвитку, стабільність, конкурентоспроможність на світовому ринку. Цілі та завдання цього етапу характеризуються, з одного боку, необхідністю подолання масш-

табних руйнувань інфраструктури, соціальних наслідків та інституційної кризи. З іншого боку, це період, коли існує перспектива реалізувати певні унікальні можливості для глибоких структурних реформ та якісної модернізації. Вирішення зазначених цілей вимагає формування та реалізації цілісної та обґрунтованої стратегії економічного відновлення. Вивчення міжнародного досвіду у цьому напрямі є важливим науковим завданням в контексті формування власної стратегії повоєнного економічного відновлення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню проблематики повоєнного відновлення присвячено значну кількість наукових праць. Зокрема, вивчення досвіду окремих країн у цьому напрямі знаходить свої відображення у працях різних авторів. Сорель та П. К. Падоан [1] досліджували вплив Європейської Програми відновлення (відомою як план Маршалла) в призмі історичних, дипломатичних, економічних та стратегічних аспектів для країн-переможниць, тоді як Х. Бергер та А. Рітшль [3] оцінили вплив застосування плану Маршалла для Німеччини (програвшої). І. Підоричева [4], в свою чергу, проводить паралелі між Францією після Другої Світової війни та Україною сьогодення, Б. Айхенгрін [7] – Німеччиною та Україною. П. Стаббс та С. Зрінцак [13] окреслили відмінності та спільні риси між розвитком соціальної політики в Хорватії та Центральній Європі, оцінили такі питання, як національна ідентичність та переосмислення громадянства, війна, державотворення та управління кризами, які сформували складне поєднання державної централізації та паралелізму суб'єктів соціального забезпечення на центральному та місцевому рівнях. В період 21 століття, аналіз впливу попередніх політик урядів здійснював Т. Піцула [14] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість досліджень, присвячених аналізу досвіду повоєнного відновлення, бракує системного підходу в єдиній методологічній рамці. Фрагментарність існуючих праць обмежує комплексне бачення, тоді як багатовимірний аналіз дозволяє глибше визначити фактори успіху економічного відновлення.

Метою статті є здійснення багатовимірного аналізу ефективності міжнародних стратегій повоєнного економічного відновлення в контексті виявлення ключових особливостей та уроків для України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз світового досвіду демонструє, що не існує єдиного універсального підходу до економічного відновлення, оскільки його архітектура, результативність та наслідки значною мірою залежать від природи конфлікту, рівня розвитку економіки, геополітичних умов та впливу міжнародної спільноти. Зазначене зумовлює необхідність не просто розгляду окремих прикладів, а їх системного компаративного аналізу крізь призму типологізації за ключовими контекстуальними ознаками та з використанням п'яти ключових вимірів – макроекономічна стабілізація, структурна трансформація, соціальні наслідки на інклюзивність, зовнішня інтеграція та інституційний вплив, контекстно-специфічні цілі.

З метою проведення багатовимірного компаративного аналізу стратегій повоєнного відновлення країни були згруповані у кластери, формування яких здійснювалося на основі п'яти ключових критеріїв, що забезпечило як внутрішню узгодженість кластерів, так і різноманітність досліджуваних контекстів: тип і характер конфлікту, доступність вагової та достовірної вибірки статистичних даних для проведення аналізу, чітка стратегія економічного відновлення, різноманітність моделей і контекстів, релевантність для України.

На основі зазначених критеріїв було сформовано наступні кластери.

Кластер 1. Відновлення після великих міждержавних конфліктів.

До цього кластеру увійшли найбільші європейські отримувачі допомоги за Планом Маршалла: Західна Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія та Нідерланди. Ці країни представляють різні типи економік: переможені (Німеччина, Італія), переможниці (Франція, Велика Британія), мала відкрита економіка (Нідерланди).

Кластер 2. Відновлення після внутрішніх, етнічних та локальних конфліктів. Даний кластер охоплює п'ять країн: Хорватію, Боснію і Герцеговину, Руанду. Їхній вибір пояснюється як спільністю викликів, так і відмінністю застосованих стратегічних підходів.

Кластер 3. Відновлення в умовах «заморожених» конфліктів, що розглянуто на прикладі Грузії та Молдови.

Отже, запропонована кластеризація дозволяє системно зіставити стратегії економічного відновлення в різних історичних і геополітичних умовах. Такий підхід забезпечує комплексне бачення можливостей і викликів.

Аналіз світового досвіду економічного відновлення після військових конфліктів доцільно розпочати з вивчення досвіду країн першого кластеру, стратегія економічного відновлення яких сформувалася після Другої світової війни та була реалізована за рахунок Програми європейського відновлення, яка отримала назву «План Маршалла», що була стратегічною ініціативою США і діяла у 1948-1951 рр. [1]. «План Маршалла» передбачав надання фінансової допомоги у вигляді грантів та позик для 16-ти країн Європи. Механізм реалізації програми був комплексним і не зводився лише до прямих фінансових надходжень. Допомога переважно спрямовувалася на імпорт критично важливих для реконструкції та модернізації товарів – продовольства, сировини та промислового обладнання. Унікальною особливістю стало створення «контргарантійних фондів», товари зі США реалізовувалися на внутрішніх ринках європейських країн у місцевій валюті, а отримані кошти акумулювалися в спеціальних фондах [1].

Відповідно до запропонованої методики, першим аналітичним виміром результативності стратегій є макроекономічна стабілізація. Обрані для аналізу країни першого кластеру є найбільшими отримувачами допомоги, на які припало близько 74 % від загального обсягу грантової допомоги. Таким чином, аналіз їхнього досвіду дозволив оцінити вплив переважаючого фінансування в межах Програми європейського відновлення.

До фінансування найбільший обсяг ВВП мала Велика Британія, Німеччина та Франція мали приблизно однакові обсяги ВВП, але майже вдвічі менші ніж Велика Британія. Розрахунок щорічних темпів приросту ВВП аналізованих країн дозволяє простежити нерівномірний характер повоєнного економічного відновлення. У перший рік реалізації програми найбільший темп приросту спостерігався для Німеччини – 18,4 % та Нідерландів – 10,7 %, в той час як для Великої Британії – найнижчий (3,2 %). У 1949 році (другий рік програми) стрімкий приріст ВВП відбувся у Франції – 13,6 % (рис. 1). Для Німеччини найбільший темп приросту за аналізований період спостерігався у 1950 році – 18,9 %, для Великої Британії – у 1954 – 4,1 %. Таким чином, Західна Німеччина демонструє виняткові темпи економічного зростання, що відображає процес прискореної реіндустріалізації та формування нової експортно-орієнтованої економічної стратегії. У цілому за аналізова-

ний період темп приросту Німеччини склав 246 %, з 1947 р. по 1951 р. – 52 %.

В Італії зростання на рівні 7-8% відображало її перетворення з переважно аграрної на розвинену індустріальну країну. У цей же час показники Великої Британії є значно меншими, темпи зростання економіки коливаються переважно від 1 до 4 %, а у 1950 році навіть відбулось падіння на рівні -0,6 %.

У Нідерландах спостерігалась більш нестабільна динаміка, на початку відзначаються високі темпи зростання, які змінюються різким сповільненням. Такі тенденції можуть свідчити про специфіку невеликої, експорторієнтованої економіки, де стрибок на початку пов'язаний зі швидкою відбудовою ключової інфраструктури, після чого темпи зростання стали більш залежними від коливань світової економіки.

У Західній Німеччині структурна трансформація була ключовим елементом стратегії США для всієї Європи. Відродження промисловості Німеччини після війни розглядалось як «локомотив» для європейського континенту, здатний постачати товари та скоротити дефіцит доларової валюти для фінансування імпорту [3]. Основними елементами трансформації у повоєнні роки стали монетарна реформа 1948 р., яка була основою відновлення ринкових стимулів, залучення інвестицій в найбільш важливі сектори, в тому числі в енергетику, за рахунок контргарантійних фондів [3].

У повоєнний період Франція обрала модель державно-керованої модернізації, реалізуючи «План Монне», спрямований на подолання технологічної відсталості та реіндустріалізацію шести ключових секторів економіки. Націоналізація стратегічних підприємств, банків і страхових компаній поєднувалася з фінансуванням за планом Маршалла, яке стало ресурсом для продовження вже започаткованої національної програми [4].

Досвід економічного відновлення для Великої Британії у повоєнні роки суттєво відрізнявся. Будучи найбільшим отримувачем допомоги, країна не здійснювала таку глибоку структурну перебудову, як Німеччина та Франція, оскільки її економіка, незважаючи на виснаженість від війни, зберігала основу розвитку своїх інститутів [5]. Фінансування переважно спрямовувалось на подолання кризи платіжного балансу та підтримки стерлінгової зони, а не для масштабної модернізації промисловості, що є однією з причин більш повільних темпів зростання у повоєнний період [6].

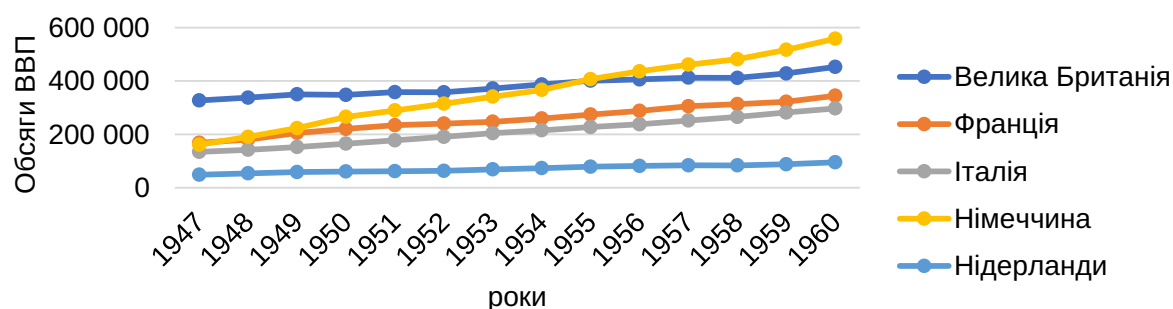

Рис. 1. Динаміка ВВП країн-учасниць Програми європейського відновлення у 1947-1960 рр., млн міжнар. дол. 1990 р. за паритетом купівельної спроможності (1990 Int. GK\$)

Джерело: сформовано на основі [2]

Італія, як і Німеччина, була переможеною країною, але з величезним аграрним сектором на Півдні. Її повоєнне зростання пов'язано, передусім, з переходом від аграрної до промислової економіки [6].

Нідерланди, як невелика експортноорієнтована економіка, сфокусувалася на швидкій відбудові інфраструктури, зокрема, портів, щоб якнайшвидше реінтегруватися у світову торгівлю.

Подолання соціальних наслідків на етапі повоєнного відновлення Західної Німеччини було не менш важливим, ніж економічний розвиток, і зосереджувалося на подоланні гострої житлової кризи та дисбалансу на ринку праці. Системне вирішення цих проблем почалося після прийняття у 1950 році Першого житлового закону, що частково фінансувався за Планом Маршалла, та завдяки відновленню інститутів соціального партнерства. [7].

Характеризуючи наступний вимір «зовнішня інтеграція та інституційний вплив» варто зазначити, що «План Маршалла» був не просто програмою фінансової допомоги, а частиною довгострокової політичної стратегії США, спрямованої на економічну інтеграцію Європи та реінтеграцію до неї Західної Німеччини. Важливим на цьому шляху стало створення Організації європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), яка координувала розподіл допомоги а також сприяла лібералізації торгівлі та збільшенню економічної взаємозалежності між країнами-учасницями [8]. Успіх ОЄЕС створив передумови для подальшого поглиблення інтеграції.

Аналіз контекстно-специфічних цілей свідчить, що кожна країна формувала власні пріоритети економічного відновлення. Так, для Західної Німеччини це реконструкція промисловості та європейська реінтеграція, для

Франції – структурна модернізація, Великої Британії – подолання дефіциту платіжного балансу, Італії – індустріалізація й політична стабілізація, Нідерландів – відновлення критичної інфраструктури. Унікальність цих цілей визначала специфіку повоєнних трансформацій кожної держави.

Відмінним є досвід реалізації стратегій повоєнного відновлення країн після внутрішніх, етнічних та локальних конфліктів. Війна за незалежність Хорватії тривала з 1991 по 1995 рік. Військові дії призвели до масштабних руйнувань інфраструктури, житла (близько 10 %). Частка зруйнованих заводів була порівняно невеликою, оскільки війська Сербії окупували здебільшого економічно депресивні сільськогосподарські регіони. Разом з тим економіка зазнала суттєвих потрясінь [9; 10].

Найбільше падіння ВВП спостерігалось у 1992 році – на 43,4 % у порівнянні з 1990 роком, у наступні три роки відбулося зростання – 6 %, 33,8 %, 51,2 % відповідно. Початок економічного відновлення, таким чином, відбувся ще в період війни – у 1993 році [9; 10].

Слід зазначити, що після припинення бойових дій темп приросту був максимальний, після чого у 1996 році було зростання на рівні 6,1 %, а у 1997 році сповільнення темпів росту до рівня 0,1 %. Далі зростання відбувалось хвилюподібно. У цілому по завершенню війни було компенсовано суттєву частину втрат і майже досягнуто рівня довоєнного рівня ВВП [9].

У відповідь на соціально-економічні повоєнні виклики за підтримки Світового банку було запущено «Проект соціально та економічного відновлення Хорватії», ключовою метою якого було поєднання короткострокової гуманітарної допомоги та середньострокового сталого розвитку з наданням пріори-

тетної підтримки найбільш знедоленим та постраждалим від війни територіям [11; 12].

Характеризуючи структурні трансформації, які відбулись внаслідок повоєнного економічного відновлення, варто порівняти структуру економіки Хорватії. Аналіз секторальних змін демонструє глибокі трансформаційні процеси, притаманні для багатьох європейських країн, а саме – скорочення частки сільського, лісового, рибного господарства та промисловості з одночасним зростанням частки послуг у ВВП [9].

Характеризуючи соціальні наслідки, слід зазначити, що після завершення війни частка безробітних складала 9,7 %, з 1998 року по 2000-й рік відбулися негативні тенденції збільшення рівня безробіття в країні. Також на ринок праці впливав процес демобілізації військових та часткове повернення біженців, посилення міграційних процесів [13].

Зовнішня інтеграція для Хорватії у період повоєнного відновлення була підпорядкована головній стратегічній меті щодо вступу до Європейського союзу. Основним інструментом зовнішнього впливу стала політика умовності з боку ЄС, відповідно до якої Хорватія повинна була провести глибокі реформи в контексті просування на шляху до членства. ЄС висував жорсткі вимоги щодо верховенства права, захисту прав меншин та повернення біженців, де важливу моніторингову роль відігравала ОБСЄ [14].

Аналізуючи економічне відновлення за виміром «контекстно-специфічні цілі» слід зазначити, що на відміну від країн Плану Маршаллу, де специфічні цілі були переважно економічного спрямування, у Хорватії вони були безпосередньо пов'язані з подоланням прямих фізичних та демографічних наслідків війни.

Особливістю відбудови Боснії та Герцеговини є те, що воно здійснювалось від стану майже повного економічного колапсу. Війна призвела до скорочення економіки майже на 90 %, ВВП зменшився з 6 123 млн дол. США у 1991 році (до війни) до 1 255,8 млн дол. США у 1994 році, з 1995 року відбулось різке зростання до 48,6 % і в наступному році також спостерігалось рекордне зростання на рівні 49,3 %, після чого, незважаючи на сповільнення, темпи росту все рівно були досить високими [9].

Структурні трансформації у період економічного відновлення пов'язані передусім з переходом від централізованої соціалістичної до ринкової економіки. Структурні реформи

гальмувались через складну політичну структуру, економічна стратегія сильно залежала від споживання, а не інвестицій, порівняно великий державний сектор та підприємства державної форми власності стримували зростання продуктивності [15].

Аналіз соціальних наслідків свідчить про величезну кількість людських втрат – понад 100 тис. загиблих, близько 2 млн біженців [15]. Відновлення було зосереджено на вирішенні нагальних гуманітарних проблем. Завдяки міжнародним зусиллям було відремонтовано понад 22 тис. одиниць житла, відновлено та обладнано 82 початкових школи, а також 5 клінічних центрів та 15 лікарень [15].

Для Боснії та Герцеговини економічне відновлення є прикладом масштабного міжнародного партнерства, де ключову роль відігравали Світовий Банк, ЄС, МВФ, тому спостерігалась активна економічна інтеграція Боснії та Герцеговини.

Аналізуючи контекстно-специфічні цілі слід зазначити, що головною метою було будівництва мирних відносин, примирення та відновлення довіри у глибоко розділеному суспільстві.

На відміну від досвіду Боснії та Герцеговини, що характеризувався розвитком процесів європейської інтеграції, приклад наступної обраної країни другого кластеру – Руанди, демонструє стратегію економічного відновлення після тотального колапсу державності та геноциду.

У 1990-1994 рр. в країні спостерігався один з найбільших прикладів геноциду у другій половині XX ст. Через тривалу міжетнічну напругу між хуту (85 % населення) та тутсі (14 % населення) [16] у Руанді розпочалася громадянська війна. У 1994 році у країні спостерігався масштабний хаос, що потребувало створення стабільного уряду та проведення реформ [17].

Найбільше падіння ВВП спостерігалось у 1994 році – 50 %, після чого відбулось стрімке економічне зростання у 1995 р. (35 %) з подальшим сповільненням темпів, але кількісним збільшенням обсягів ВВП до 1999 р. Однією з суттєвих проблем була гіперінфляція, яка досягла через колапс державних інституцій та кризи монетарної системи, що у 1994 році 64 %, 1995 р. – 22 % [9].

Щодо виміру «структурна трансформація» стратегія відновлення характеризувалася високим рівнем централізації та державного управління. Ключовим документом, що відображав стратегію розвитку, стала програма

«Vision 2020», ухвалена в 2000 році [18], метою якої було перетворення Руанди з бідної аграрної країни на країну з середнім рівнем доходу, що ґрунтується на сфері послуг та знаннях [18].

Щодо зовнішньої інтеграції слід відмітити, що Руанда стала одним з найбільших отримувачем міжнародної допомоги, але її уряд демонстрував суттєвий рівень національного володіння. Процеси зовнішньої інтеграції були підпорядковані власній стратегії.

Аналіз контекстно-специфічних цілей економічного відновлення Руанди дозволив зробити висновок, що першочерговим завданням стало забезпечення правосуддя та подолання безкарності. В умовах повного колапсу формальної судової системи уряд відновив традиційну систему громадських судів «Гачача», яка стала ключовим інструментом відновлення справедливості [19].

Важливим стратегічним завданням також було відновлення легітимності та інституційної спроможності держави. Після колапсу державного апарату необхідним було формування ефективних і некорумпованих інститутів.

Наступний кластер країн, обраний для дослідження, це досвід в умовах «замороженого» конфлікту, що важливо розглянути окремо, оскільки це стратегії, де відновлення відбувається не після війни, а паралельно з триваючою окупацією частини території та постійною загрозою загострення конфлікту. У цьому кластері варто звернути увагу на досвід економічної відбудови Грузії та Молдови. Військовий конфлікт Грузії з Росією у 2008 році негативно вплинув на економічний розвиток країни.

У 2009 році рівень падіння ВВП склав -15,9 %, на що вплинув не тільки військовий конфлікт, але і загальносвітова економічна криза. Проте, у 2010-2012 роках відбулось стрімке зростання – 15,4 %, 24,5 % та 9,2 % відповідно, що призвело не просто до компенсування падіння рівня економічного А

У 2013-2014 рр. темпи зростання нормалізувалися, але у 2015 році знову відбувалась економічна рецесія з подальшою стабілізацією та помірним зростанням 2016-2018 рр. У 2008 році також спостерігався високий рівень інфляції, але в 2009 році вдалось досягти її різкого падіння до 1,7 %, у 2010-2011 знову її рівень був високим, але в 2012-2013 рр. рівень інфляції мав від'ємні значення -0,9 та -0,5 % відповідно [9].

Структурна трансформація Грузії у період повоєнного відновлення базувалася на швид-

ких інституційних реформах, приватизації та антикорупційних заходах, що сприяли лібералізації бізнес-середовища та зростанню інвестицій.

Аналіз зовнішньої інтеграції Грузії у період повоєнного відновлення характеризувався суттєвою підтримкою міжнародних інституцій. Перш за все слід відмітити вплив Світового банку та МВФ, фінансування яких спрямовувалось на макроекономічну стабілізацію, що дозволило активно впроваджувати реформи [15].

Характеристика контекстно-специфічних цілей дозволяє зробити висновок, що на відміну від кейсів, у яких специфічні цілі були пов'язані з фізичним відновленням, розмінуванням тощо, у Грузії вони були спрямовані на подолання політичного шоку від військових дій та окупації територій. Важливою метою було не дозволити військовому конфлікту знищити інвестиційну привабливість, тому політика була спрямована на формування ділового іміджу, довіри інвесторів та спрощення ведення бізнесу.

Характеризуючи досвід Молдови, яка має заморожений конфлікт ще з 1990-х років та окуповану територію Придністров'я, варто зазначити, що на відміну від Грузії відновлення економіки Молдови відбувалось значно повільніше і характеризувалось фазою глибокої рецесії та гіперінфляції [9].

Обсяги ВВП демонстрували сильне падіння у 1991 р. на рівні -13,9 %, у 1992 р. - 25,3 %, після невеликого зростання на рівні 2,3 % у 1993 році, наступного року знову відбулось зниження ВВП на 28,2 % [9].

Структурна трансформація Молдови була в значній мірі вимушеною і мала негативний характер. З втратою Придністров'я Молдова втратила значну кількість свого промислового потенціалу та основні генеруючі потужності, що призвело до деіндустріалізації та перетворення на економіку послуг та сільського господарства. Економіка країни значним чином залежала від грошових переказів трудових мігрантів [21].

Стратегія Молдови має ознаки нестійкої через критичну енергетичну залежність від енергоресурсів з окупованої території. На відміну від швидких реформ у Грузії, у Молдові процеси приватизації, дерегуляції та боротьби з корупцією були повільними, несприятливими та гальмувалися через постійну політичну нестабільність.

Соціальні наслідки економічної рецесії та «замороженого» конфлікту є визначальними

для Молдови. Нестача робочих місць та низький рівень життя спровокували високий рівень трудової міграції, посилення явища «відтоку мізків». Для значної частини домогосподарств грошові перекази, а не державна соціальна допомога стали основною системою підтримки рівня життя та боротьби з бідністю [21].

Зовнішня інтеграція Молдови має двосторонній характер і протиріччя. З одного боку, Молдова, як і Грузія спрямована на розширення інтеграції з ЄС з метою подальшого вступу, а з іншого – суттєвий вплив на неї здійснює Придністров'я.

Характеризуючи контекстно-специфічні цілі для Молдови варто зазначити, що одним з ключових пріоритетів є зменшення залежності від електроенергії з Придністров'я та російського газу шляхом диверсифікації маршрутів.

Висновки. Проведене дослідження на прикладі трьох кластерів країн щодо досвіду повоєнного економічного відновлення доводить, що не існує універсальної стратегії,

оскільки пріоритети відновлення безпосередньо визначаються типом та тривалістю конфлікту. Зокрема, стратегія, що реалізовувалася відповідно до Плану Маршалла була зосереджена на подоланні макроекономічного колапсу та реіндустріалізації, а досвід Хорватії, Боснії та Герцеговини демонструє зміщення акценту на соціальну згуртованість та інституційне миротворення. У той же час, кейси країн, що мають «заморожені» конфлікти показують унікальні стратегії розвитку в умовах перманентної загрози, де основним завданням стала не фізична відбудова, а забезпечення інвестиційної привабливості. Для України, виклики якої пов'язані як з необхідністю масштабної фізичної відбудови, вирішення глибоких соціальних проблем та реінтеграції територій, так і з забезпеченням економічного розвитку в умовах триваючого повномасштабного вторгнення, врахування досвіду аналізованих країн є ключовим для формування власної, унікальної стратегії економічного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Marshall Plan Lessons Learned for the 21st Century. Edited by Eliot Sorel and Pier Carlo Padoan. OECD. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2008/09/the-marshall-plan_g1gh8e35/9789264044258-en.pdf (дата звернення: 03.06.2025).
2. Maddison Database 2010. URL: <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-database-2010> (дата звернення: 07.06.2025).
3. Berger H., Ritschl A. Germany and the political economy of the Marshall Plan, 1947-52: a revisionist view. *Europe's Post-War Recovery*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995. P. 199-245.
4. Підоричева І. Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для України. *Журнал Європейської економіки*. 2022. Том 21. № 2 (81). С. 190-207.
5. Chikumbu A. Hardly more than ameliorative: the role played by the Marshall aid plan in the recovery of western Europe after the second world war? URL: https://www.academia.edu/39072001/The_Marshall_Plan_c_1948_1952 (дата звернення: 11.06.2025).
6. Europe's Postwar Success and Subsequent Problems. URL: https://www.piie.com/publications/chapters_preview/353/2iie3438.pdf (дата звернення: 11.06.2025).
7. Eichengreen B. Economic Recovery in Post-World War II West Germany and Ukraine Today. *EconPol Forum*. 2023. Volume 24. P.30-35.
8. Haas J. 60 Years of Marshall Plan Aid – A Critical Appraisal from an Austrian Perspective. *Monetary Policy & the Economy*. 2007. P. 126-139.
9. World Bank. Data. URL: <https://data.worldbank.org/> (дата звернення: 15.06.2025).
10. Косаревиц С. Післявоєнна відбудова Хорватії. Центр Дністрянського. 2022. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-croatia> (дата звернення: 15.06.2025).
11. Post-war Reconstruction of Economy: Case Studies. KPMG in Ukraine. 70 p.
12. Post Conflict Reconstruction. URL: <https://reliefweb.int/report/croatia/post-conflict-reconstruction> (дата звернення: 15.06.2025).
13. Stubbs P., Zrinščak S. Croatian social policy: the legacies of war, state building and late Europeanization. URL: <https://paulstubbs.pbworks.com/f/SPACroatia%20Stubbs%20Zrinscak%20Final.pdf> (дата звернення: 11.06.2025).
14. Picula T. EU integration: Learning from Croatia's example. *Tirana times*. URL: https://www.tiranatimes.com/eu-integration-learning-from-croatias-example-_117169/ (дата звернення: 16.06.2025).

15. A journey from post-conflict reconstruction to sustainable peace and development. Three Decades of Trusted Partnership with Bosnia and Herzegovina. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. 2024. 64 p.
16. Outreach Programme on the 1994 Genocide against the Tutsi in Rwanda and the United Nations. URL: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/historical-background.shtml> (дата звернення: 17.06.2025).
17. Преловський О. Відновлення Руанди після Геноциду 1994 року: історичний досвід та урок для України. URL: https://inam.org.ua/pdf/Institute_of_American_Studies_Rwanda's_Rebuilding_After_the_Genocide_Lessons_for_Ukraine.pdf (дата звернення: 06.08.2025).
18. Rwanda vision 2020. Ministry of finance and economic planning. Republic of Rwanda. Kigali. 2000. URL: <https://repositories.lib.utexas.edu/server/api/core/bitstreams/cc833719-0713-4454-a6b3-984cd996a6a4/content> (дата звернення: 16.08.2025).
19. Verdoolaege A. Traditional justice and reconciliation after violent conflict. Learning from African experiences Luc Huyse & Mark Salter International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Stockholm. 2008. Afrika Focus. 21. P. 129-132. DOI: 10.1163/2031356X-02102015.
20. Запатріна І.В., Шатковська А. О. Досвід післявоєнного відновлення міст світу: уроки для України. Київ, 2023. 85 с.
21. Migration and remittances in Moldova. Chapter 4. Macroeconomic Consequences. International Monetary Fund. 2006. URL: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781589064904/ch004.xml> (дата звернення: 19.07.2025).

REFERENCES:

1. Sorel, E., & Padoan, P. C. (Eds.). (2008). *The Marshall Plan Lessons Learned for the 21st Century*. OECD. Available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2008/09/the-marshall-plan_g1gh8e35/9789264044258-en.pdf (accessed June 3, 2025).
2. Maddison Database 2010. (2010). Available at: <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-database-2010> (accessed June 7, 2025).
3. Berger, H., & Ritschl, A. (1995). Germany and the political economy of the Marshall Plan, 1947-52: a revisionist view. In *Europe's Post-War Recovery* (pp. 199-245). Cambridge University Press.
4. Pidorycheva, I. (2022). Pislyavoyenne vidnovlennya Yevropy: dosvid ta uroky dlya Ukrayiny [Post-war reconstruction of Europe: experience and lessons for Ukraine]. *Zhurnal Yevropeyskoyi ekonomiky – Journal of the European Economy*, 21(2), 190-207. (in Ukrainian).
5. Chikumbu, A. (2019). *Hardly more than ameliorative: the role played by the Marshall aid plan in the recovery of western Europe after the second world war?* Available at: https://www.academia.edu/39072001/The_Marshall_Plan_c_1948_1952 (accessed June 11, 2025).
6. *Europe's Postwar Success and Subsequent Problems*. (n.d.). Peterson Institute for International Economics. Available at: https://www.piie.com/publications/chapters_preview/353/2iie3438.pdf (accessed June 11, 2025).
7. Eichengreen, B. (2023). Economic Recovery in Post-World War II West Germany and Ukraine Today. *EconPol Forum*, 24, 30-35.
8. Haas, J. (2007). 60 Years of Marshall Plan Aid – A Critical Appraisal from an Austrian Perspective. *Monetary Policy & the Economy*, 126-139.
9. World Bank. (n.d.). Data. Available at: <https://data.worldbank.org/> (accessed June 15, 2025).
10. Kosarevych, S. (2022). Pislyavoyenna vidbudova Khorvatiyi [Post-war reconstruction of Croatia]. *Tsentri Dnistrianskoho – Dnistrianskyi Center*. Available at: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-croatia> (accessed June 15, 2025). (in Ukrainian).
11. KPMG in Ukraine. (n.d.). *Post-war Reconstruction of Economy: Case Studies*. 70 p.
12. *Post Conflict Reconstruction*. (n.d.). ReliefWeb. Available at: <https://reliefweb.int/report/croatia/post-conflict-reconstruction> (accessed June 15, 2025).
13. Stubbs, P., & Zrinščak, S. (n.d.). *Croatian social policy: the legacies of war, state building and late Europeanization*. Available at: <https://paulstubbs.pbworks.com/f/SPACroatia%20Stubbs%20Zrinscak%20Final.pdf> (accessed June 11, 2025).
14. Picula, T. (n.d.). EU integration: Learning from Croatia's example. *Tirana Times*. Available at: https://www.tiranatimes.com/eu-integration-learning-from-croatias-example-_117169/ (accessed June 16, 2025).
15. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. (2024). A journey from post-conflict reconstruction to sustainable peace and development. *Three Decades of Trusted Partnership with Bosnia and Herzegovina*. 64 p.

16. United Nations. (n.d.). *Outreach Programme on the 1994 Genocide against the Tutsi in Rwanda and the United Nations*. Available at: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/historical-background.shtml> (accessed June 17, 2025).
17. Prelovskyi, O. (n.d.). *Vidnovlennya Ruandy pislya Henotsydu 1994 roku: istorychnyy dosvid ta urok dlya Ukrayiny* [Rebuilding of Rwanda after the 1994 Genocide: historical experience and a lesson for Ukraine]. Available at: https://inam.org.ua/pdf/Institute_of_American_Studies_Rwanda's_Rebuilding_After_the_Genocide__Lessons_for_Ukraine.pdf (accessed August 6, 2025).
18. Ministry of Finance and Economic Planning, Republic of Rwanda. (2000). *Rwanda vision 2020*. Kigali. Available at: <https://repositories.lib.utexas.edu/server/api/core/bitstreams/cc833719-0713-4454-a6b3-984cd996a6a4/content> (accessed August 16, 2025).
19. Verdoolaege, A. (2008). Traditional justice and reconciliation after violent conflict. Learning from African experiences. *Afrika Focus*, 21, 129-132. <https://doi.org/10.1163/2031356X-02102015>.
20. Zapatrina, I. V., & Shatkovska, A. O. (2023). *Dosvid pislyavoyennoho vidnovlennya mist svitu: uroky dlya Ukrayiny* [Experience of post-war reconstruction of world cities: lessons for Ukraine]. Kyiv, 85 p. (in Ukrainian).
21. International Monetary Fund. (2006). Macroeconomic Consequences. In *Migration and remittances in Moldova (Chapter 4)*. Available at: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781589064904/ch004.xml> (accessed July 19, 2025).

Дата надходження статті: 06.12.2025

Дата прийняття статті: 17.12.2025

Дата публікації статті: 29.12.2025